

ปราสาทนครหลวง อโยธยา*

เกรียงไกร เกิดศิริ

อิสริยา บูรณะวรรณ

บุญยกร วชิระเชียรชัย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปรมพร ศิริกุลชยานนท์

คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งอธิบายคำถาม 3 ประเด็น คือ “มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมในการก่อสร้างคืออะไร” “ปราสาทนครหลวงนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทหินใดในเมืองพระนคร” และ “ปราสาทนครหลวงสร้างเสร็จหรือไม่”

ประเด็นที่หนึ่ง มีข้อเสนอว่า มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างพระที่นั่งนครหลวงว่า ด้วยมีพระราชประสงค์เพื่อแสดงสิทธิธรรมในการปกครอง เนื่องจากพระองค์ได้ปราบดาภิเษกและสถาปนาพระราชวงศ์ใหม่ ดังมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์อาจมีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์เมืองพระนคร เพราะฉะนั้น การเลือกใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการวางผังของปราสาทหินจากเมืองพระนครจึงเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์เมืองพระนคร อีกทั้งยังใช้สำหรับประทับแรมยามเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่สระบุรี ตลอดจนการประกอบพระราชพิธีต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติในช่วงเวลาระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินไปสระบุรี

ประเด็นที่สอง มีข้อเสนอว่า พระที่นั่งนครหลวงได้รับแรงบันดาลใจจากปราสาทปาปวน ซึ่งเอกสารพระราชพงศาวดารอยุธยากล่าวให้เห็นบริบทว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงส่งคณะไปสำรวจจริงวัดปราสาทองค์หนึ่ง ที่เมืองพระนคร โดยเรียกปราสาทดังกล่าวว่า “ปราสาทกรุงกัมพูชประเทศ” ซึ่งในที่นี้ เสนอว่าเป็นปราสาทปาปวนซึ่งเป็นปราสาทในพระราชวังหลวงเมืองพระนครซึ่งดำรงสถานะเป็นปราสาทประจำเมือง

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการวางผังปราสาทนครหลวงยังแสดงให้เห็นว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและการวางผังนั้นยังแสดงความสัมพันธ์กับปราสาทปาปวน คือ เป็นปราสาทที่ยกฐานสูงมีผังพื้นที่ราบเรียบเป็นกลุ่มก้อน และมีจำนวนเรือนยอดปราสาทประธาน และเรือนยอดปราสาทรายที่มีจำนวน 29 ยอด ซึ่งแสดงความสัมพันธ์กับปราสาทปาปวนมากกว่าปราสาทนครวัด

ประเด็นสุดท้าย มีข้อเสนอว่า “พระที่นั่งนครหลวง” ก่อสร้างแล้วเสร็จจนสามารถใช้สอยอาคารเป็นที่ประทับแรมของพระมหากษัตริย์ และการประกอบพระราชพิธีต่างๆ แต่ทว่าพระมหาปราสาทประธานซึ่งตามธรรมเนียมย่อมสร้างด้วยเครื่องไม้จึงเสื่อมสภาพลงเมื่อขาดการบำรุงรักษาและถูกปล่อยทิ้งร้าง ทำให้ในชั้นหลังเมื่อมีการปรับปรุงพื้นที่โพธิ์ขึ้นบนเพื่อสร้างโบสถ์ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริด ทำให้หลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ถูกบดบังจนไปจนทำให้มีข้อสันนิษฐานว่าพระมหาปราสาทนครหลวงนั้นสร้างไม่แล้วเสร็จ

คำสำคัญ: ปราสาทนครหลวง | ปราสาทปาปวน | อโยธยา | เมืองพระนคร | สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ “พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในบริบทวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ (คริสต์ศตวรรษที่ 11-ปัจจุบัน)” สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Prasat Nakhon Luang, Ayutthaya

Kreangkrai Kirdsiri

Isarachai Buranaut

Bunyakorn Wachirathianchai

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Paramaporn Sirikulchayanont

Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University

Abstract

This study aims to examine 3 main research questions: 1) what is the motivation and its context of the construction of Prasat Nakhon Luang 2) what Prasat in Angkor which Prasat Nakhon Luang probably got an inspiration from 3) whether Prasat Nakhon Luang was completely constructed. This study argues that Prasat Nakhon Luang was built by King Prasartthong as a symbol to show his righteousness in the government because he was enthroned and established a new dynasty called 'Prasartthong dynasty'. This dynasty might have a relation with the monarchy of Angkor. As it reflects through the adapting of architectural pattern and layout plan of the style of Angkor's Prasat to use with Prasat Nakhon Luang. This Prasat was also used a place for King Prasartthong to stay overnight during his pilgrimage to worship the Buddha's footprint in Saraburi and performing royal rituals.

Moreover, this study suggests that the architectural style and layout plan of Prasat Nakhon Luang might be related to Prasat Baphuon. As the Royal Chronicles of Ayutthaya mentions that a group of observers were sent by King Prasartthong to survey at a Prasat called Krung Kampush Pradesh in Angkor. This might be used as its historical context. This study also purposes that Prasat Baphuon located in the royal palace was significant as Prasat of the Ankor city.

Additionally, the architectural style and layout plan of Prasat Nakhon Luang clearly reflects its closer relation with Prasat Baphuon which has of 29 canopies rather than Angkor Wat.

Finally, this study argues that Prasat Nakhon Luang was completely constructed and used as a place for king to stay overnight and perform royal rituals. However, most of the great Prasat were typically built by woods according to the architectural tradition. Without a good maintaining, they were ruined. Therefore, after the renovation of its upper level's base in order to install 4 Buddha's footprints in the later period, archaeological evidence are thus disturbed. These cause many scholars suggested that Prasat Nakhon Luang was not completely constructed.

Key Words: Prasat Nakhon Luang | Prasat Baphuon | Ayutthaya | Ankor | King Prasartthong

1. วัตถุประสงค์ในการศึกษา และข้อถกเถียงเบื้องต้น

ในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่ตอบคำถามหลัก 3 ประเด็น คือ 1) *มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมในการก่อสร้างนครหลวง* 2) *ปราสาทนครหลวงได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทองค์ใดที่เมืองพระนคร และ* 3) *ปราสาทนครหลวงสร้างเสร็จหรือไม่*

ทั้งนี้ในบทความนี้ใช้คำว่า “*พระที่นั่งนครหลวง*” ในบริบทที่กล่าวถึงอาคารในบริบทร่วมสมัยอยุธยา และคำว่า “*ปราสาทนครหลวง*” ในบริบทที่กล่าวถึงบริบทร่วมสมัย เมื่ออาคารถูกทิ้งร้างกลายเป็นโบราณสถาน และการฟื้นฟูเป็นส่วนหนึ่งของวัด และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวแหล่งโบราณสถานในบริบทสังคมร่วมสมัย

2. ข้อมูลเบื้องต้นของปราสาทนครหลวง

“*ปราสาทนครหลวง*” ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 มีทำเลที่ตั้งอยู่บนที่ราบริมน้ำป่าสักที่ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พิกัด 14°27'55.1"N 100°36'41.4"E) ตั้งอยู่ห่างจากเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ไปตามเส้นทางแม่น้ำป่าสักราว 17 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากท่าเรือเจ้าสนุกที่เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบกเพื่อเดินทางต่อไปยังพระพุทธรูปพระสุริยาราว 20 กิโลเมตร จากการเทียบมาตราส่วนจากแผนที่สารสนเทศภูมิศาสตร์

สำหรับพื้นที่บริเวณปราสาทนครหลวงนั้นยังมีหลักฐานทางโบราณคดีและสิ่งก่อสร้างในระหว่างรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอยู่หลายแห่ง อาทิ วัดใหม่ประชุมพล ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทว่าหลักฐานทางโบราณคดีที่หลงเหลือปรากฏอยู่นั้นสันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เช่น เจดีย์ขนาดใหญ่ผังสี่เหลี่ยมย่อมุม ถัดลงมาจกวัดใหม่ประชุมพลยังพบเนินดินโบราณสถานซึ่งเป็นที่ตั้งของวิหารพระจันทร์ลอย ที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เนินดินดังกล่าวพบเศษอิฐและกระเบื้องแตกหล่นจำนวนมาก ทำให้มีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นทำเลที่ตั้งของ “*พระที่นั่งนครหลวง*” จากพื้นที่ดังกล่าวถัดลึกเข้าไปทางตะวันออกเฉียงใต้ระยะทางประมาณ 150 เมตรในแกนเดียวกันเป็นที่ตั้งของ “*ปราสาทนครหลวง*”

ปราสาทนครหลวงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในนาม “*พระนครหลวง*” ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งกรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งบูรณะในระหว่างปีพ.ศ.2528-2537 แล้วเสร็จ และได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโบราณสถานปราสาทนครหลวงในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2538 เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชาติ

3. ประเด็นทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปราสาทนครหลวง

จากการค้นพบ “*รอยพระพุทธรูปเขาสัจจพันธ์คีรี*” เมื่อปีพ.ศ.2149 | ค.ศ.1606 (Fine Art Department, 1993: 13) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์ พ.ศ.2154-2171 | ค.ศ.1611-1628) ก่อให้เกิดเป็นเส้นทางจาริกแสวงบุญของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริวาร และประชาชนชาวอยุธยาตลอดจนสมัยต่อมา

การศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่า ระยะทางจากขนานประจำทำพระราชวังหลวงไปยังทำพระนครหลวงนั้นมีระยะทาง 396 เส้น (Phra Raj Pongsaowadan Krung Siam, 1999: 172) ซึ่งคำนวณได้ประมาณ 15.8 กิโลเมตร และจากท่าเรือนครหลวงไปยังท่าเรือเจ้าสนุก ระยะทาง 661 เส้น ซึ่งคำนวณได้ประมาณ 26.44 กิโลเมตร

จากความสำคัญทางยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้ทำเลที่ตั้งบริเวณนี้ถูกพัฒนาเป็นจุดแวะพักระหว่างทางสำหรับประทับแรมมาแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นอย่างดี ดังปรากฏอาคารที่สันนิษฐานว่าเป็นพระตำหนักที่ประทับ คือ อาคารยกพื้นปูกระดานในวัดใหม่ประชุมพลซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปพระเจ้าทรงธรรม และเขียนจิตรกรรมฝาผนังอันงดงาม และจากจุดดังกล่าวก็เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคต่อไปท่าเทียบเพื่อเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังเขาสัจจพันธ์คีรี ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “พระตำหนักท่าเจ้าสนุก” ที่ตำบลท่าเรือ ตรงจุดที่เปลี่ยนรูปแบบการสัญจรจากทางน้ำสู่เส้นทางบก

นอกจากนี้ ทำเลที่ตั้งของปราสาทนครหลวง ยังมีคุณสมบัติที่เหนือกว่าเพื่อเป็นที่ประทับรับรองบนเส้นทางไปยังพระพุทธรูปที่เขาสัจจพันธ์คีรีเท่านั้น หากพิจารณาจากแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม (ภาพที่ 1) จะเห็นว่าทำเลที่ตั้งปราสาทนครหลวงนั้นอยู่ใต้จุดที่คลองบางพระครุมาบรรจบกับแม่น้ำป่าสัก ซึ่งคลองบางพระครุนั้นเป็นเส้นทางที่ขึ้นไปเชื่อมต่อกับแม่น้ำลพบุรีที่ตำบลมหาธาตุ หรือไปเชื่อมต่อกับคลองบางกุ่มซึ่งก็สามารถเชื่อมต่อกับแม่น้ำลพบุรีผ่านคลองบางมดที่บ้านแพรง ดังนั้นทำเลที่ตั้งของปราสาทนครหลวงถือเป็นทำเลยุทธศาสตร์ที่สำคัญสามารถเชื่อมไปยังลพบุรี ซึ่งเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ตอนบนของที่ราบภาคกลางตอนล่างอื่นๆ จนถึงนครสวรรค์ ทั้งนี้ เส้นทางสระบุรียังสามารถเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ราบสูงโคราชได้ด้วย

ภาพที่ 1: แผนที่แสดงที่ตั้งปราสาทนครหลวงและวัดใหม่ประชุมพลซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างจากแม่น้ำป่าสัก ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการวางผังนั้นให้ตัวอาคารวางขนานกับแม่น้ำป่าสัก จึงทำให้เอียงเฉียงออกจากแกนแนวตะวันออก-ตะวันตก

สำหรับพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมา คือ สมเด็จพระเชษฐาธิราช (ครองราชย์ พ.ศ.2171-2173 | ค.ศ. 1628-1630) สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ (ครองราชย์ 36 วัน) มีช่วงเวลาในการครองราชย์สั้นจึงไม่ได้เสด็จมาจาริกแสวงบุญเพื่อนมัสการรอยพระพุทธรูปที่เขาสัจจพันธคีรี¹

จนกระทั่งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ครองราชย์ พ.ศ.2172-2199 | ค.ศ.1629-1656) เส้นทางจาริกแสวงบุญไปพระพุทธรูปเขาสัจจพันธคีรีก็กลับมามีบทบาทอีกครั้ง เช่นเดียวกันกับพื้นที่บริเวณที่เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม กล่าวคือ ในปีพ.ศ.2174 | ค.ศ.1631 ได้มีการสร้าง “ปราสาทนครหลวง” ดังข้อความในพงศาวดารฉบับต่างๆ ความว่า “ศักราช 993 ปีมะแมศก (พ.ศ.2174) ทรงพระกรุณาให้ช่างออกไปถ่างอย่างพระนครหลวง แลปราสาทกรุงกัมพูชประเทศเข้ามา ให้ช่างกระทำพระราชวังเป็นที่ประทับร้อน ตำบลวัดเทพจัน สำหรับจะเสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธรูป จึงเอานามเดิมซึ่งถ่างมาให้ชื่อว่า พระนครหลวง และในปีสร้างพระนครหลวงนั้นก็สถาปนาวัดพระศรีสรรเพชญ์เสร็จ” (Phra Raj Pongsaowadan Krung Siam, 1999: 169)

ทั้งนี้ ก่อนการสร้าง “พระที่นั่งนครหลวง” ในปีพ.ศ.2174 | ค.ศ.1631 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “วัดไชยวัฒนาราม” เมื่อปีพ.ศ.2173 | ค.ศ.1630 ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “พระมหาปราสาทศิริยศโสธรรมหาพิมานบรรยงค์” ต่อมาพระราชทานนามใหม่เป็น “พระมหาปราสาทจักรวดีไพชยนต์ร์” เมื่อปีพ.ศ.2175 | ค.ศ.1632 และบูรณปฏิสังขรณ์พระปรางค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาที่พังทลายมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเมื่อปีพ.ศ.2176 | ค.ศ.1633 (Kirdsiri K., Buranaut I. and Weerakul T., 2015: 249-270) ใช้เวลาการบูรณปฏิสังขรณ์เก้าเดือนจึงแล้วเสร็จ รวมทั้งสร้าง “พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาท” ในปีพ.ศ.2179 | ค.ศ.1636 (Pra Ratchapongsawadan Krung Sri Ayutthaya Chabab Panchan Tanumat (Chuem), 1999: 382) ซึ่งต่อมาเกิดฟ้าผ่าไฟไหม้ทำให้ต้องสร้างขึ้นใหม่อีกครั้งในปีพ.ศ.2186 | ค.ศ.1643 (Pra Ratchapongsawadan Krung Sri Ayutthaya Chabab Panchan Tanumat (Chuem), 1999: 386)

แม้ว่ามีเอกสารร่วมสมัยอยุธยาที่กล่าวถึงพระที่นั่งนครหลวงไม่มากนัก รวมทั้งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่ก็ถูกชำระในชั้นหลัง อย่างไรก็ตามจากข้อมูลที่พบอยู่ทำให้ทราบว่าพระที่นั่งนครหลวงนั้นสร้างขึ้นหลังการสร้างวัดไชยวัฒนาราม และพบหลักฐานขยายความว่ามีช่างไปถ่างแบบปราสาทจากเมืองพระนครมาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง จึงไม่แปลกที่รูปทรงโดยรวมของพระที่นั่งนครหลวงมีลักษณะที่คล้ายกับปราสาทหินในเมืองพระนครมากกว่าวัดไชยวัฒนาราม นอกจากนี้ เมื่อพิจารณารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่พระเจ้าปราสาททองทรงเลือกใช้ในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมของวัด รวมทั้งพระที่นั่งต่างๆ แสดงให้เห็นถึงศิลปสถาปัตยกรรมพระราชนิยมในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง คือ “ทรงปรางค์”

นอกจากนี้ ยังมีกล่าวถึงในเอกสารพรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา (Phongsriphian W., 2016) ซึ่ง ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร เสนอว่า เป็นเอกสารที่เขียนขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์โดย “ผู้ที่ได้รู้ได้เห็นพระนครศรีอยุธยา ก่อนเสียกรุง” (Phongsriphian, W., 2016: 23) กล่าวถึงพระที่นั่งนครหลวงในฐานะเป็น “พระราชฐานที่ประทับนอกพระนคร” (Phongsriphian, W., 2016: 99) ความว่า “อนึ่ง พระที่นั่งนครหลวง ปราสาทมียอดปรางยอดเดียวแลมียอดมณฑปเรียงรายเป็นหลายยอด เปนบริเวณพระที่นั่งใหญ่ในพระราชวังพระนครหลวง เปนที่ทรงประทับ

¹ ปีที่พบรอยพระพุทธรูปตามที่ให้ข้อมูลไว้ คือ พ.ศ.2149 ซึ่งไม่สอดคล้องกับปีครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมที่ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.2154-2171.

ร้อนแลประทับแรม เมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท แลกลางคราวในระดูแล้งก็เสด็จขึ้นไปประทับในพระราชวังพระนครหลวงเป็นการพระราชพิธียิ่งอัคนาในที่นั้นเนื่องๆ ลงที่ในเดือนสิบก็เสด็จขึ้นไปประทับแรมในพระราชวังพระนครหลวง ทรงถวายข้าวยาคุแก่พระราชคณะธนาปาเรียญต์ เจ้าอธิการวัดแลทรงธรรม พระราชพิธีมีรูปายาคทวนข้าวทิพในพระมหาปราสาทพระที่นั่งพระนครหลวงเนื่องๆ ในเดือนสิบนั้นเสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารคด้วยแผ่นดินคือดม ไม่มีที่กีดขวางทางพระราชดำเนิน” (Phongsriphan, W., 2016: 99)

ความน่าสนใจอยู่ในบริบทที่แสดงไว้ในเนื้อหาข้างต้น กล่าวคือ ในทัศนะการรับรู้ในบริบทอุทยานนั้น ได้แสดงสถานะของทำเลที่ตั้งของ “พระราชวังพระนครหลวง” ซึ่งในบริบทที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นถึงการก่อสร้างอาคารรายล้อมที่ทำหน้าที่รองรับการใช้สอยต่างๆ ในฐานะเป็นพระราชฐานนอกพระนคร และมี “พระที่นั่งพระนครหลวง” ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความน่าสนใจด้วยมีความหมายไปในทิศทางเดียวกันกับคำว่า “นครธรรม” ซึ่งแปลว่า “นครใหญ่” จึงเป็นไปได้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้มีพระราชประสงค์ในการจำลองสถาปัตยกรรมใดสถาปัตยกรรมหนึ่งในพระราชวังหลวงเมืองพระนคร หรือพระนครธมมาสู่ปราสาทนครหลวงแห่งนี้

หลังจากอยู่ยุดิบบาทบาทการเป็นราชธานีลง โดยมีศูนย์กลางราชธานีแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาแห่งใหม่ อันได้แก่ กรุงเทพมหานคร และกรุงรัตนโกสินทร์ การรับรู้ต่อความหมายของปราสาทนครหลวงได้เลือนลางลง เป็นแต่เพียงซากโบราณสถานและหลักฐานทางโบราณคดีที่ยังเป็นที่รู้จักของผู้คนในท้องถิ่น จึงมีการบูรณะและปรับปรุงโยชนใช้สอยพื้นที่บนฐานไพทีชั้นบนเป็นอาคารประดิษฐานพระพุทธบาทสี่รอย

จนกระทั่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐิน และมีพระราชประสงค์จะบูรณปฏิสังขรณ์ทว่าก็ไม่ได้ทรงลงมือทำ ด้วยมีอาคารประดิษฐานพระพุทธบาทสี่รอยอยู่บนฐานไพทีชั้นบน ครั้นจะรื้อออกก็ไม่ทรงเห็นสมควร (Chulachomklao, 1878: 14-15) ในปีพ.ศ. 2421 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เสด็จทางชลมารคประพาสมณฑลอยุธยา และเสด็จประทับร้อนที่ปราสาทนครหลวง ในการนั้นพระองค์ทรงสำรวจปราสาทนครหลวง และมีพระราชหัตถเลขาถึงปราสาทนครหลวง ความว่า “... แต่เมื่อพิเคราะห์ก็ดูก็ไม่เห็นจะเป็นที่ประทับด้วยไม่มีที่ข้างใน พระระเบียงทั้งสามชั้น ผนังข้างนอกก็ก่อตันไม่มีหน้าต่าง มีแท่นยกขึ้นกว้างประมาณสองเศษ สูงถูก 2 คอก ตลอดไปรอบพระระเบียง ทำนองเหมือนจะตั้งพระพุทธรูป ตามปราสาทมุมๆ ก็มีหุ่นพระพุทธรูปปั้นทางอยู่เป็นสำคัญเห็นว่ามีใช้เป็นของราชฤทธิคิดสร้าง ด้วยพระนั้นก็เห็นองค์ใหญ่ หน้าตักอยู่ใน 3 คอกเศษ อนึ่งถึงที่พื้นเป็นที่สูงแลดูวิวิได้โดยรอบคอบ เป็นที่สบายก็จริงอยู่ แต่เมื่อก่อพระระเบียง ฝาผนังไม่มีช่องหน้าต่างตันเสียทั้งสามชั้นแล้ว ก็ไม่สามารถจะแลเห็นสิ่งใดได้ เห็นจะไม่สบายนัก ชะรอยว่าพระนครหลวงนี้จะสร้างเป็นวัดตามอย่างเดิมในเมืองเขมร พอให้เป็นที่มีสการขึ้นอีกแห่งหนึ่ง...” (Chulachomklao, 1878: 14-15)

ในการสำรวจครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้อยยาเธอพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์สำรวจวัดและจัดทำแผนผังของปราสาทพระนครหลวงถวาย ดังได้รับข้อมูลว่า “...เป็นพระระเบียงสามชั้นยกสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ชั้นละ 8 คอก ชั้นล่างยาวตามเหนือและใต้สามเส้น กว้างตามตะวันตกและตะวันออกเส้น 18 วา คิดแต่ตัวระเบียงไม่ได้คิดทั้งมุมปราสาททิศซึ่งต่อไป มุมด้านเหนือทั้งสองมีปราสาทมุมละหลัง ย่านกลางตะวันออก ตะวันตก เหนือ มีปราสาทเหมือนกัน แต่ด้านใต้นั้นชักชวนพื้น

ล่างกว้างออกไปกว่าพื้น 3 ด้าน มีปราสาทด้านหน้า 5 ทั้งกลางเป็นซุ้มประตู มีบันไดขึ้นด้านละสองบันไดทั้งสี่ด้าน ชั้นที่สองยาวตามเหนือ และใต้ ตะวันออก เป็น 10 วา สี่เหลี่ยมมีปราสาทมุม 4 แลปราสาทกลางย่าน 4 เป็น 8 แต่ด้านใต้นั้นชักพื้นย่อออกมา 21 วา 2 คอก มีพนักกำแพงแก้วรอบมุมย่อเป็นไม้ 12 มีแท่นไม้ 12 ตั้ง จะเป็นอะไรก็ไม่ทราบ ตรงกลางย่อออกไปเป็นไม้ 12 ผ่าซีก จะเป็นอะไรไม่ทราบ ชั้นบนนั้นกว้างเส้นหนึ่ง สี่เหลี่ยมมีปราสาทมุม และปราสาทกลางย่านเหมือนชั้นล่าง ในระหว่างปราสาทมุม ปราสาทกลางย่านทั้งปวงนี้มีพระระเบียงซึกถึงกัน ช่างนอกเป็นผนังก่อซึกอิฐเป็นลูกมะหวด แต่เป็นผนังตัน ช่างในมีเสา 8 เหลี่ยม ในระหว่างเสามีพนักแล่นตลอดเสาต่อเสา เว้นไว้แต่ที่ของอัมจันทร์ ปราสาทมุมชั้นล่างนั้นได้ก่อตลอดถึงยอดแล้วลัษฐานอย่างปราศรัย แต่อยู่ข้างจะผอมล็กหน่อยหนึ่ง ยังไม่ได้ถือปูน ช่างในเป็นโค้งมีหุ่นพระพุทธรูปตั้งอยู่ แต่ปราสาทกลางย่านที่เหลือนอกตียู่นั้นไม่มี ที่พังลงไปบางรายอยู่เพียงฐานบ้าง บางที่ก็ยังไม่ได้ก่อขึ้นมา บันไดนั้นยังไม่ได้ก่อ พื้นชั้นบนซึกเอนถมดินเข้าไปที่ตรงกลางเป็นรากปรางค์ กว้าง 10 วา สี่เหลี่ยม เห็นจะไม่ได้ก่อขึ้นด้วยใหญ่โตมากนัก..." (Chulachomklo, 1878: 14-15)

นอกจากนี้ มีการพบหลักฐานทางโบราณคดี ตรงบริเวณที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลาพระจันทร์ลอย” ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเคยมีการก่อสร้างอาคาร ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ข้อมูลว่า "...ที่ประทับนั้นอยู่ริมน้ำ มีรากปราสาทอยู่บนที่เนินดินสูง พระพิทักษ์เทพธานีว่าแต่ก่อนยังมีผนังอยู่ ราษฎรพึงรื้อเอาอิฐไปทำวัดเสียไม่ช้านัก ได้ให้กรมเนเรศร์ไปตรวจดูเห็น เป็นอิฐกองใหญ่ จะสังเกตว่าอย่างไร เป็นแน่ไม่ได้ แต่ประมาณได้ว่าที่นั้นยาวขวางแม่น้ำขึ้นไป ประมาณเส้นหนึ่ง กว้าง 15 วา แต่ที่กว้างนี้เห็นจะเกินไปบ้างที่จะเป็นด้วยอิฐพังกระจายออกไปมาก หรือจะเป็นมุขสั้นสองข้างก็ดูไม่ถนัด แต่เห็นจะเป็นข้างหน้าข้างในอยู่ในตัว..."

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าอาคารวิหารที่ปรากฏในปัจจุบันย่อมต้องสร้างขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสในปีพ.ศ.2421 โดยพระครูวิหารกิจจานุกรการ (ปลื้ม) ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานธรรมจักรศิลาซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “พระจันทร์ลอย” อาคารหลังนี้จึงเป็นที่รู้จักในชื่อว่า “ศาลาพระจันทร์ลอย”

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารที่กล่าวถึงปราสาทนครหลวงใน “พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อพระยาโบราณราชธานินทร์ ให้แก้ต่างแทนสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง” (Chulachomklo, 1906: 8) โดยคิดเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับปราสาทนครหลวง ความว่า “ให้ช่างออกไปถ่ายอย่างพระนครหลวงจะมาสร้างเป็นที่ประทับร้อน รู้ว่าเจ้าแผ่นดินเขมรมีบุญมาก เป็นไพร่ๆ ลอยมาเป็นผู้มีบุญเหมือนตัว จึงอยากเอาอย่าง รู้ว่าใหญ่โตและทำด้วยศิลาทั้งนั้น แต่ไม่รู้ว่าจะรูปร่างลัษฐานเป็นอย่างไร หมายว่าจะอยู่ได้สบาย ครั้นไปถ่ายมา หน้าตาเป็นวัดมากกว่าเป็นบ้าน แต่จะไม่ทำก็เสียเกียรติยศ จึงทำไปตามเลย เล็กๆ ไม่พระทัยใส่เหมือนวัดชัยวัฒนารามด้วยผิดหมาย จึงได้เลยค้างมาจนเดี๋ยวนี้ เป็นพยานให้ว่า รู้เร็วแต่ไม่ใช่รู้จริง” (Chulachomklo, 1906: 8) พระยาโบราณราชธานินทร์ตอบพระราชกรณียกิจดังกล่าว ความว่า “...การที่ให้ช่างไปถ่ายอย่างพระนครหลวงมาสร้างในพระนครนั้น ก็ด้วยเหตุที่จะแสดงพระเกียรติยศว่า กรุงศรีอยุธยาในเวลานั้นมีกำลังและอำนาจมาก ถึงกับไปถ่ายเอาอย่างปราสาทศิลาพระนครหลวง ซึ่งคนในเวลานั้นถือว่าเป็นของเทวดาสร้างมาไว้ในบ้านเมืองได้ ถึงจะประทับในนั้นไม่ได้ ดูก็น่าจะไม่เป็นที่เสียหายอย่างไร” (Boranburanurak, 1906: 11)

ข้อมูลที่ยกมาข้างต้นทำให้ทราบว่า การรับรู้เกี่ยวกับปราสาทนครหลวงนั้นถูกตัดขาดลงไป ทว่าด้วยชากปรักหักพังอันใหญ่โตที่ตระหง่านอยู่กลางทุ่งริมแม่น้ำป่าสักคงสร้างความสงสัยแก่ชนชั้นสูงสมัยรัตนโกสินทร์ไม่น้อย และพยายามอธิบายผ่านมุมมองและทัศนคติที่แตกต่างไป และประสบการณ์ความคิดในการตีความซึ่งมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง อันแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของการตั้งคำถามการใช้กรอบความคิด และการหักล้างสมมติฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาโดยชนชั้นสูงสมัยรัตนโกสินทร์

4. ข้อมูลจากการขุดแต่งทางโบราณคดีปราสาทโดยสังเขป

นับจากการก่อสร้างอาคารประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทสี่รอยบนลานประทักษิณชั้นบนของปราสาทนครหลวงนั้นต้องมีมาก่อนครั้งการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จไปถวายผ้าพระกฐิน ตามประวัติกล่าวว่า ตาปะขาวปิ่นซึ่งเป็นผู้ทรงศีลผู้ได้รับความเคารพนับถือของผู้คนในละแวกนั้น ได้เดินทางไปจาริกแสวงบุญยังรอยพระบาทสี่รอยที่เชียงใหม่ ซึ่งยืม ปณทยางกูร สันนิษฐานว่าเป็น รอยพระบาทที่เชียงดาว ทว่าในการปรับปรุงพื้นที่บนฐานไฟที่ชั้นบนดังกล่าวก็ได้ทำให้ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีของฐานรากของพระที่นั่งถูกรบกวนไป

สำหรับการศึกษาทางโบราณคดีปราสาทนครหลวง เริ่มต้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับที่ รังสิตโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอ พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ดำเนินการสำรวจจริงวัดจัดทำแผนผังของพระนครหลวง ซึ่งในการนั้นคงได้มีการถากถางพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อสำรวจแผนผังของอาคารเบื้องต้น ซึ่งรายงานการดำเนินการดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาต่อยอดต่อไป

การขุดค้นทางโบราณคดีตามหลักวิชาการด้านโบราณคดีของปราสาทนครหลวงได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในราวทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา ดังมี “รายงานการขุดแต่งและศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมปราสาทนครหลวง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (Pantian Panida and other, 1991) ซึ่งดำเนินการสำรวจทางโบราณคดีระหว่างวันที่ 5 มิถุนายนถึงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2534 ซึ่งมีข้อค้นพบและข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ในการศึกษารังนี้ อาทิ ข้อมูลเกี่ยวกับระบบฐานรากของอาคารที่ในระบบคลองรากเป็นเอ็นขนาด 0.5-1.5 เมตร สานกันตลอดทั้งพื้นที่ และทำเช่นเดียวกันเช่นนี้บนฐานที่ยกขึ้นทั้งสามชั้น อีกทั้งสิ่งก่อสร้างที่อยู่เหนือขึ้นไป คือ ปรากฏมุม ปรากฏคราย และระเบียงคตต่างก่อสร้างขึ้นบนฐานรากเหล่านี้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังให้ข้อมูลระบบการระบายน้ำบนฐานชั้นต่างๆ (Pantian Panida and other, 1991: 20-21) รวมทั้งยังให้ข้อมูลอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกเป็นจำนวนมาก

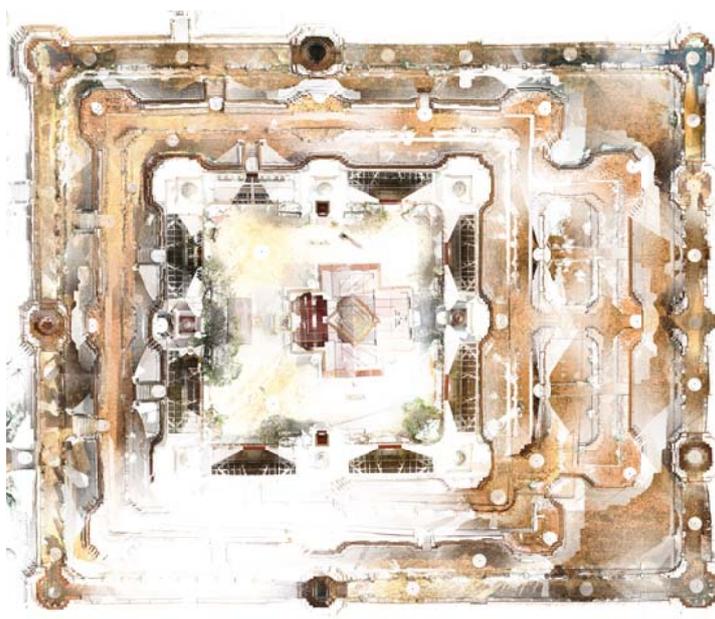
ทั้งนี้ ในรายงานการขุดแต่งทางโบราณคดีดังกล่าวเสนอว่า “ปราสาทนครหลวงน่าจะสร้างไม่แล้วเสร็จในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง” โดยเสนอเหตุผลจากการสำรวจทางโบราณคดี กล่าวคือ ร่องรอยของการฉาบปูนผนังระเบียงคตชั้น 1 ด้านในเป็นเพียงแต่การฉาบปูนรองพื้น ตำแหน่งช่องประตูระเบียงคตทุกชั้นที่ไม่ได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังไม่มีการก่อสร้างบันได และพบกองกระเบื้องมุงหลังคาในระเบียงคตชั้นที่ 1 ทางด้านทิศใต้ เป็นต้น (Pantian Panida and other, 1991: 26-27) ประกอบกับการใช้ข้อมูลจากบันทึกระยะทางเสด็จประพาสสมณทลอยุธยาซึ่งแสดงทัศนคติที่ตีความการรับรู้ของผู้จดบันทึกที่เข้าไปสำรวจโบราณสถาน ความว่า “...ชั้นบนชักเอน ถมดินเข้าไปที่ตรงกลางเป็นรากปรากฏกว้าง 10 วา สี่เหลี่ยม เห็นจะยังไม่ได้”

ก่อกำเนิดด้วยใหญ่โตมากนัก” (Pantian Panida and other, 1991: 27) ทำให้ผลสรุปในรายงานการขุดแต่งเชื่อว่าปราสาทนครหลวงสร้างไม่เสร็จในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (Pantian Panida and other, 1991: 26-27)

นอกจากนี้ในรายงานขุดแต่งยังได้ให้ข้อมูลการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณศาลาพระจันทร์ลอยซึ่งมีข้อสันนิษฐานกันว่าอาจเป็น “พระที่นั่งนครหลวง” ซึ่งในรายงานการขุดแต่งเรียกว่า “พระตำหนักนครหลวง” หากพบเพียงเศษกระเบื้องดินเผาและพื้นปูอิฐ (Chulachomkiao, 1878, Pantian Panida and other, 1991: 32) ข้อสมมติฐานที่กล่าวว่าเป็นทำเลที่ตั้งของพระตำหนักหรือพระที่นั่งเครื่องก่อก่อนนั้นเป็นอันตกไป ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ขอเสนอว่าบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งอาคารพลับพลาเครื่องไม้ซึ่งคงได้ชำรุดทรุดโทรมลงเมื่อปราศจากการทำนุบำรุง เนื่องด้วยการขุดค้นทางโบราณคดีที่ปรากฏพบเศษอิฐและกระเบื้องมุงหลังคากระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่

5. ลักษณะทางสถาปัตยกรรมปราสาทนครหลวงจากการสำรวจสภาพปัจจุบัน

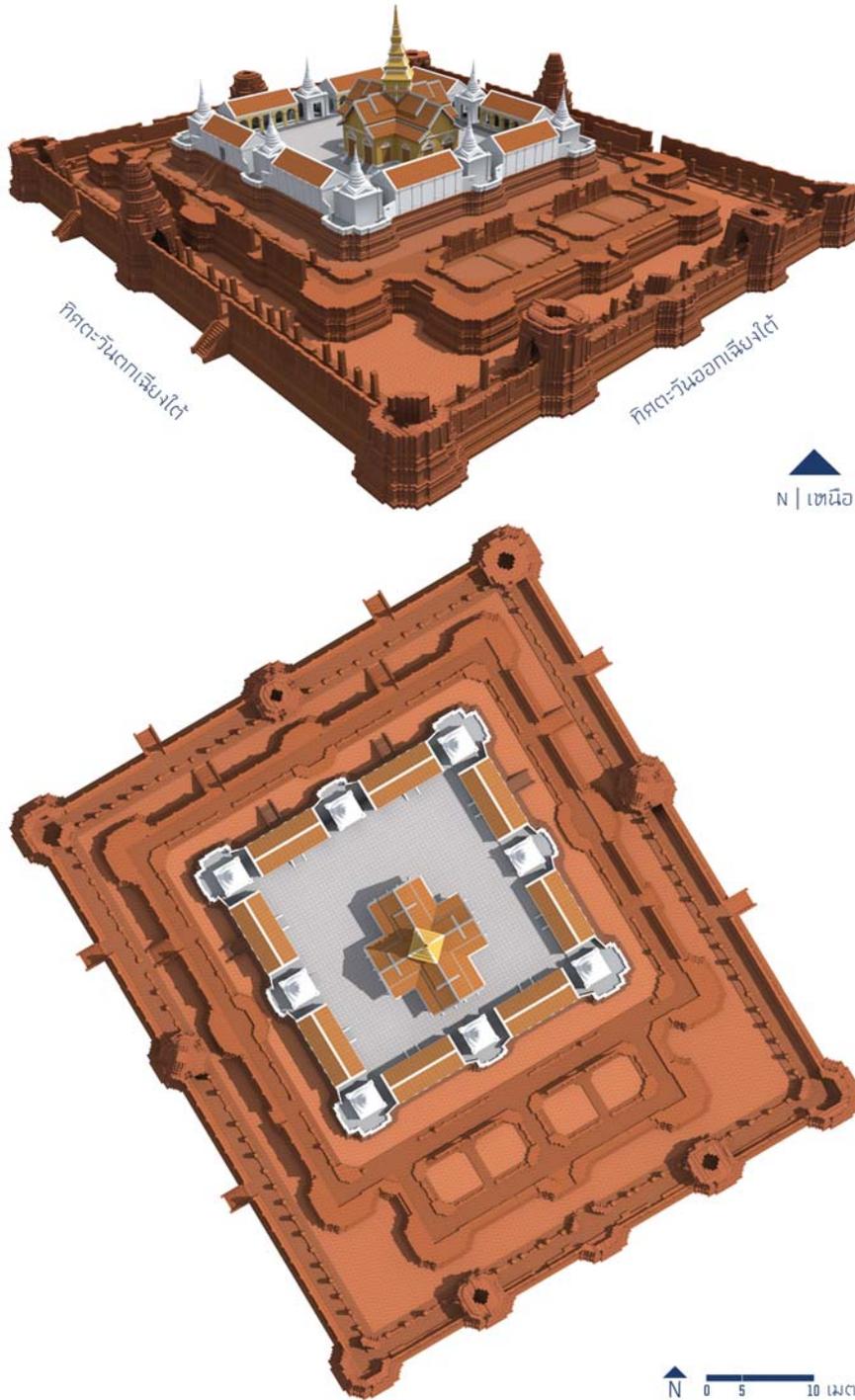
ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจรังวัดบันทึกข้อมูลทางสถาปัตยกรรม ระหว่างปีพ.ศ.2559-2561 ด้วยการใช้เครื่องมือพื้นฐาน และการใช้เทคโนโลยีในการสำรวจ คือ การใช้อากาศยานไร้คนขับ (Drone) ในการสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลภาพมุมสูงที่ไม่อาจมองเห็นได้ด้วยสายตา รวมทั้งการใช้เครื่องเลเซอร์แสกนเนอร์สามมิติ (3D Laser Scanner) ในการบันทึกข้อมูล ตลอดจนการสืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ และรายงานขุดแต่งทางโบราณคดีของปราสาทนครหลวง เพื่อนำมาสู่การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ควรจะเป็นของอาคารก่อนที่จะเสื่อมสภาพลงตามกาลเวลาและจากปัจจัยคุกคามอื่นๆ

ภาพที่ 2: ภาพหมอกจุด (Point Cloud Image) ผังพื้นปราสาทนครหลวงจากการสำรวจรังวัดด้วยเครื่องเลเซอร์แสกนเนอร์สามมิติ

A-80

หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 3: แบบสามมิติแสดงสภาพปัจจุบันของปราสาทนครหลวง จะเห็นว่าสร้างขึ้นบนชุดฐานไพทียกสูงซ้อนสามชั้น บนชั้นที่สามแต่เดิมเป็นที่ตั้งของปราสาทยอดปราสาทสันนิษฐานว่าเป็นปราสาทเครื่องไม้ ซึ่งได้ถูกซ่อมแปลงไปสิ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นอย่างช้า และมีปราสาทบริวารรายรอบอีก 28 องค์

ความน่าสนใจของการวางผังปราสาทนครหลวง คือ การวางตัวของปราสาทไม่ได้วางตัวตามแกนตะวันออก-ตะวันตกตามจารีตในการออกแบบสถาปัตยกรรมอยุธยา หากแต่ให้ความสำคัญกับทิศทางที่มองมาจากแม่น้ำป่าสัก ทั้งนี้วางผังที่มีลักษณะสมมาตรในทางลึก โดยกำหนดมุมมองจากด้านหน้า คือ ทิศทางจากริมฝั่งแม่น้ำ จึงทำให้ตัวอาคารวางเฉียงไปจากแกนแนวตะวันออก-ตะวันตกเพื่อรับกับทิศทางมุมมองจากแม่น้ำป่าสักซึ่งเป็นทางเข้าหลักสู่ตัวอาคาร

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากซากโบราณสถานที่ได้จากการสำรวจจริงวัด ประกอบกับเมื่อนำมาประมวลผลภาพหมอกจุด (Point Cloud Image) และการเขียนแบบสภาพปัจจุบันจะเห็นว่า การวางผังของปราสาทนครหลวงมีความสนใจในการออกแบบให้มีจำนวนเรือนยอดบริวารจำนวนทั้งสิ้น 28 องค์ ตัวเลขของจำนวนเรือนยอดบริวารดังกล่าวเป็นตัวเลขสำคัญที่ทำให้กระบวนการออกแบบได้เลือกออกแบบให้อาคารด้านหลัง (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) ให้มีจำนวนปราสาทบริวารบนฐานไพทีชั้นที่ 1 จำนวน 5 องค์ เช่นเดียวกับบนฐานไพทีชั้นที่ 2 เพื่อทำให้จำนวนเรือนยอดปราสาทบริวารรวม 28 องค์ และหากรวมเรือนยอดประธานของพระที่นั่งซึ่งในเอกสารทางประวัติศาสตร์ให้ข้อมูลว่ามีเรือนยอดทรงปราสาทยอดเดียว ก็จะทำให้ภาพรวมของพระที่นั่งนครหลวง มีจำนวนเรือนยอดทรงปราสาทรวม 29 องค์ ซึ่งจำนวนเรือนยอดที่มีมาดังกล่าวเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้ขอเสนอว่าปราสาทนครหลวงไม่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทนครวัด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากแผนผังอาคารจะเห็นว่าแผนผังทางด้านหลังของอาคารนั้นมีการยกพื้นที่ออกมาจากระนาบ ซึ่งทำให้แผนผังด้านหลังดังกล่าวมีความซับซ้อนกว่าแผนผังด้านหน้า ซึ่งตามปกติความซับซ้อนนั้นควรยึดโยงกับสถานภาพอันพิเศษกว่าความธรรมดาสามัญ แต่ทว่าด้วยขนาดของปราสาททิศและปราสาทรายนั้นมีขนาดไม่ใหญ่นัก กอปรกับก่อสร้างขึ้นด้วยก้อนอิฐจึงจะเห็นว่าปราสาทดังกล่าวนั้นได้ทำหน้าที่เป็นปราสาทบนระเบียงคต ไม่ได้เป็นขุมประตูทางขึ้นสู่อาคารซึ่งตามปกติแล้วจะต้องผนวกกับบันไดทางขึ้นด้วย ทว่าเทคนิควิศวกรรมในการก่อสร้างนั้นไม่เอื้อให้ทำได้ เพราะฉะนั้นในการก่อสร้างบันไดทางขึ้นสู่อาคารจึงเลือกสร้างตรงกึ่งกลางของระเบียงคตทางด้านหน้าแทน

เพราะฉะนั้นในการยกมุขของผังพื้นทางด้านหลังนั้นจึงเกิดขึ้นจากความจำเป็นต้องเพิ่มจำนวนเรือนยอดทรงปราสาทให้เป็นไปตามจำนวน ทว่าพื้นที่มุขหลังของลานประทักษิณชั้นสองนั้นมีระยะที่กระชั้นเกินกว่าจะวางเรือนยอดทรงปราสาท 5 องค์ไว้บนระนาบเดียวกันได้ จึงจำเป็นต้องยกมุขขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ผลลัพธ์ปลายทางของการก่อสร้างได้ทำให้แผนผังทางด้านหลังของอาคารมีความซับซ้อนกว่าทางด้านหน้า อย่งไรก็ดี แผนผังที่ซับซ้อนขึ้นดังกล่าวนี้อาจมีหน้าที่ใช้สอยที่มีลักษณะพิเศษอื่นๆ ทว่าด้วยข้อมูลที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงไม่อาจหาคำอธิบายในประเด็นดังกล่าวได้ในการศึกษา

6. ปัญหาเกี่ยวกับปราสาทนครหลวง

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยมีคำถามเกี่ยวกับปราสาทนครหลวง มี 3 ประเด็น คือ “มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมในการก่อสร้างปราสาทนครหลวง” “ปราสาทนครหลวงนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทองค์ใดที่เมืองพระนคร” และ “ปราสาทนครหลวงสร้างเสร็จหรือไม่”

สำหรับ “ประเด็นแรก” คือ “มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมในการก่อสร้าง” นั้น แม้ว่าหากพิจารณาทำเลที่ตั้งจะเห็นว่าปราสาทนครหลวงตั้งอยู่บนทำเลที่ตั้งระหว่างเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาทที่เขาสะจวนคีรี ทว่ามูลเหตุที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเลือกทำเลที่ตั้งดังกล่าวในการก่อสร้างอาคารที่มีขนาดใหญ่โต และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในเมืองพระนคร ข้อนี้ไม่อาจจะสันนิษฐานได้เนื่องด้วยมีข้อมูลเอกสารแวดล้อมน้อยเกินกว่าจะตีความต่อได้

ทั้งนี้ จากการทบทวนสถานภาพความรู้และข้อเสนอทางวิชาการพบ คำอธิบายถึงมูลเหตุในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ 2 แห่งที่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง คือ “วัดไชยวัฒนาราม” และ “พระที่นั่งนครหลวง” ว่ามีมูลเหตุจากการที่ “สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีชัยชนะเหนือกัมพูชา” ดังในข้อเสนอของ A.B. Griswold, หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ในบทความเรื่อง “Sculpture in Peninsular Siam in the Ayuthaya Period” (Griswold, and Boribal Buribhan, 1954: 210, Beth Fouse. (1996) และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ในบทความเรื่อง “Buddhist Art in Thailand” (Diskul S., 1957:32, 35) และในหนังสือ “Art in Thailand: A Brief History” (Diskul S., 1972: 17) อาจเป็นเพราะมีประเด็นความขัดแย้งระหว่างอยุธยากับกัมพูชาในปีพ.ศ.2173-2174 | ค.ศ.1630-1631 ดังที่กล่าวถึงในหลักฐานร่วมสมัยของดัทช์ และพงศาวดารกัมพูชา จึงทำให้ “สมเด็จพระเจ้าปราสาททองสร้างวัดไชยวัฒนารามขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะที่อยุธยามีเหนือกัมพูชา” (Beth Fouse. 1996: 31) ทว่าผลลัพธ์ปลายทางของความขัดแย้งนั้นไม่ปรากฏว่าอยุธยาเป็นผู้มีชัยหรือไม่ และเมื่อกลับมาพิจารณาเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ของอยุธยาที่ไม่ได้กล่าวถึงการสงครามหรือชัยชนะเหนือกัมพูชา ซึ่งผิดวิสัยจารีตในการจดบันทึกเอกสารพงศาวดารมากหากมีชัยชนะดังกล่าวเกิดขึ้นจริง

ในการศึกษานี้จึงเสนอว่าการสร้าง “วัดไชยวัฒนาราม” ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการสร้างปราสาทนครหลวงประมาณ 1 ปี เมื่อพิจารณาจากรูปทรงทางสถาปัตยกรรมโดยภาพรวม ทำให้มีข้อสันนิษฐาน 2 แนวทาง คือ นายช่างผู้ออกแบบได้รังสรรค์ขึ้นจาก “ภาพลักษณ์ (Image)” “ภาพความทรงจำ (Memory)” หรือ “คำบอกเล่า (Story)” ที่สืบทอดต่อกันมา หรือนายช่างผู้ออกแบบได้ใช้แรงบันดาลใจมาตีความและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่แสดงคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ชัดเจน จึงทำให้ระเบียบแบบแผนในแง่ของรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของวัดไชยวัฒนารามนั้นแตกต่างกับรูปทรงทางสถาปัตยกรรมเขมร โดยเฉพาะท่วงทีในการก่อสร้างเมรุทิศ และเมรุรายที่มีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว สำหรับพระปรางค์ประธานที่ยกตัวขึ้นอยู่บนฐานไพทีที่ทว่าก็เป็นฐานเขียงเรียบเกลี้ยงแตกต่างไปจากกระเบียบวิธีในการออกแบบสถาปัตยกรรมแบบเขมร

พบว่าเมื่อเปรียบเทียบกลับมายัง “ปราสาทนครหลวง” จะเห็นว่าระเบียบแบบแผนทางสถาปัตยกรรมนั้นมีความใกล้ชิดกับปราสาทหินในเมืองพระนครอย่างมาก ทั้งระเบียบการซ้อนชั้นของชุดฐาน และการวางองค์ประกอบผังบริเวณ และรูปทรงของพระปรางค์รายและปรางค์ทิศ สอดคล้องกับข้อมูลที่กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้นายช่างไปถอดแบบปราสาทมาจากเมืองพระนครเพื่อก่อสร้างโดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อสร้างอย่างชัดเจนว่ามีสถานะเป็น “พระที่นั่ง” และมีลำดับฐานะนุคคีเป็น “พระมหาปราสาท” ที่มีเรือนยอดทรงปรางค์ ดังที่กล่าวถึงในเอกสารพรรณนาภูมิสถานในเนื้อหาที่เกี่ยวกับปราสาทนครหลวงดังที่ยกข้อความมากล่าวแล้วข้างต้น

อย่างไรก็ตาม มีข้อควรพิจารณาในกระบวนการ “ฟื้นฟู” ความเป็น “เขมร” ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองผ่านพระราชพิธี และวัฒนธรรมต่างๆ (Baker C. and Phongpaichit P., 2017: 144) และเป็นที่น่าสนใจว่าใน “เอกสารคู่มือทูตตอบ” ซึ่งเป็นเอกสารในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระนารายณ์ได้สืบสายบรรพบุรุษมาจากวงศ์กษัตริย์เขมรโบราณ (Smithies M. and Na Pombejra D., 2002: 125-135) รวมทั้งจดหมายเหตุเดอลาลูแบร์ก็ให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันด้วย ในกรณีนี้ จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งผ่านการพระราชพิธี ขนบธรรมเนียม ตลอดจนสิ่งก่อสร้างทั้งวัดวาอาราม และพระที่นั่งต่างๆ

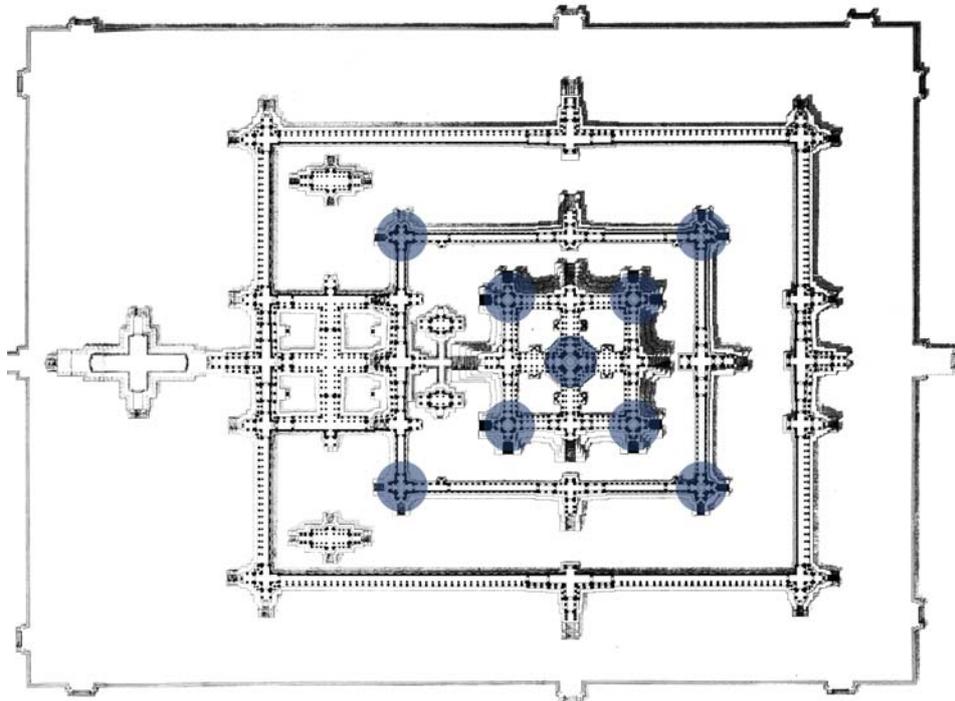
“ประเด็นที่ 2” คือ “ปราสาทนครหลวงนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทองค์ใดในเมืองพระนคร” จากการสำรวจสถานภาพความรู้และข้อเสนอทางวิชาการพบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่เสนอว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของปราสาทนครหลวงน่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทนครวัด (Pantian Panida and other, 1991: 26-27)

ทั้งนี้ หากพิจารณาบริบทในการก่อสร้างที่ถูกกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ ความว่า “คักราช 993 ปีมะแมศก (พ.ศ.2174) ทรงพระกรุณาให้ช่างออกไปถ้อยอย่างพระนครหลวง แลปราสาทกรุงกัมพูชประเทศเข้ามา ให้ช่างกระทำพระราชวังเป็นที่ประทับร้อน ตำบลวัดเทพจีน สำหรับจะเสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาท จึงเอานามเดิมซึ่งถ้อยมาให้ชื่อว่า พระนครหลวง และในปีสร้างพระนครหลวงนั้นก็สถาปนาวัดพระศรีสรรเพชญ์เสร็จ” (Phra Raj Pongsaowadan Krung Siam, 1999: 169) จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ไปเก็บข้อมูล “ลักษณะของผังเมืองพระนคร” และสำรวจจริงวัด “ปราสาท” ซึ่งก็คงต้องเป็นปราสาทสำคัญเพื่อนำข้อมูลกลับมา

เกียรียงไกร เกิดศิริ และคณะ เสนอว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้าง “พระมหาปราสาทศิริยโสธรมหาพิฆานบันยงค์” เปลี่ยนนามใหม่เป็น “จักรวัดไพชยนต์มหาปราสาท” เมื่อปีพ.ศ. 2175 ทำให้แกนทางตะวันออกจากพระที่นั่งมุงตรงไปตามถนนระหว่างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยู่ยากับวัดราชบูรณะมีผังเหมือนกับแกนทางด้านทิศตะวันออกของเมืองศรียโสธรปุระ แสดงให้เห็นว่าการวางผังดังกล่าวไม่ใช่เป็นเรื่องบังเอิญแต่เป็นการออกแบบวางผังเมืองอย่างจงใจ (Kirdsiri K., Buranaut I. and Weerakul T., 2015: 249-232) ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารดังที่กล่าวมาข้างต้น

พบว่า “ปราสาท” ที่นายช่างได้ไปถ้อยแบบมาและก่อสร้างเป็น “ปราสาทนครหลวง” ในการศึกษาขั้นต้น สันนิษฐานว่าไม่ใช่ปราสาทนครวัดตามที่มิชชันนารีเสนอไว้ เนื่องจากเมื่อพิจารณาในรูปทรง

ทางสถาปัตยกรรมของปราสาทนครวัดจะเห็นว่ามีความโดดเด่นตรงปราสาทรวมทั้งสิ้น 9 องค์ ในขณะที่ปราสาทนครหลวงมีความโดดเด่นตรงปราสาทที่ประธาน และปราสาทบริวารรวมทั้งสิ้น 29 องค์ นอกจากนี้รูปทรงโดยรวมของปราสาทนครวัดยังมีลักษณะของฐานที่แผ่กว้าง แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นปราสาทที่ยกฐานสูงก็ตาม แตกต่างไปจากรูปทรงทางสถาปัตยกรรมในภาพรวมของปราสาทนครหลวงซึ่งแม้ว่าจะมีชุดฐานซ้อนชั้น 3 ชั้นเช่นเดียวกัน แต่ทว่าฐานไม่แผ่กว้างเช่นภาพรวมของรูปทรงปราสาทนครวัด เพราะฉะนั้น ในการศึกษาจึงมีข้อเสนอว่า ปราสาทที่นายช่างไปถ่ายแบบมา หรือเป็นแรงบันดาลใจในก่อสร้างปราสาทนครหลวงนั้นไม่ใช่ปราสาทนครวัดอย่างแน่นอน

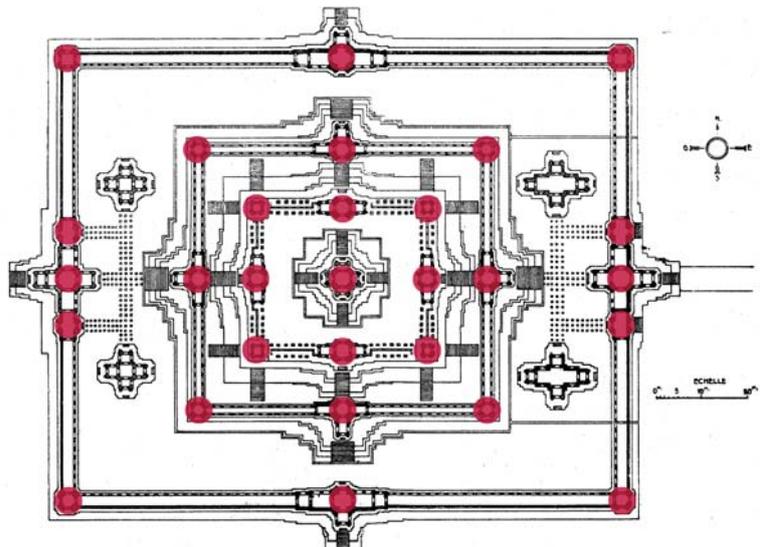
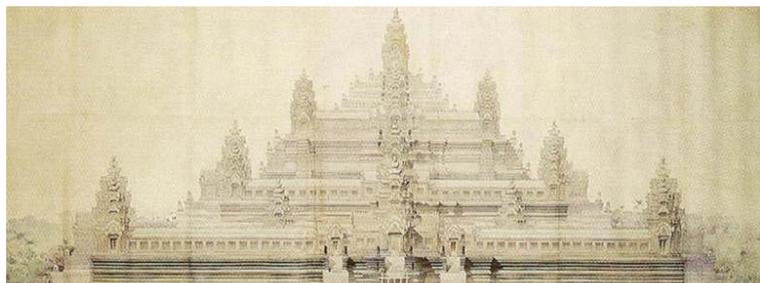

ภาพที่ 4: ปราสาทนครวัด เมืองพระนครหลวง ในปัจจุบัน คือ เมืองเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา
ภาพบน | แบบสถาปัตยกรรมแสดงรูปด้านข้างของปราสาทนครวัด มีรวมมีเรือนยอดทรงปราสาทเป็นประธาน
และปราสาทบริวารรวม 9 องค์ จะเห็นได้ว่ารูปทรงในภาพรวมของปราสาทนครวัดซึ่งมีลักษณะฐานแผ่กว้าง
ต่างไปจากรูปทรงของปราสาทนครหลวง

ปรับปรุงจาก:

นอกจากนี้ หากพิจารณาข้อความว่า “ปราสาทกรุงกัมพูชประเทศ” (Phra Raj Pongsaowadan Krung Siam, 1999: 169) จะเห็นได้ว่าต้องเป็นปราสาทสำคัญประจำเมืองพระนคร ซึ่งในบริบทดังกล่าวนี้เห็นจะมี “ปราสาทนครวัด” “ปราสาทบายน” ซึ่งต่างก็เป็นปราสาทขนาดใหญ่ แต่ทว่าเมื่อพิจารณารูปทรงทางสถาปัตยกรรมในภาพรวมของปราสาทที่กล่าวมาทั้งสองจะเห็นว่า มีรูปทรงที่ไม่สัมพันธ์กับปราสาทนครหลวง ทว่ามีปราสาทสำคัญอีกองค์หนึ่งที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า “ปราสาทปาปวน” เป็นปราสาทสำคัญประจำพระราชวังหลวงแห่งเมืองพระนคร

กล่าวคือ เมื่อศึกษาการวางผัง และรูปทรงทางสถาปัตยกรรมปราสาทปาปวนพบว่า จากซากโบราณสถานสามารถสันนิษฐานได้ว่ามีจำนวนยอดปราสาทบริวารจำนวน 28 องค์ จึงเป็นที่มาของข้อเสนอว่า ปราสาทที่ถูกคัดสรรให้เป็นแรงบันดาลใจในการก่อสร้างปราสาทนครหลวง ควรจะเป็นปราสาทที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า “ปราสาทปาปวน” ซึ่งเป็นปราสาทที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเขตพระราชฐานเมืองพระนคร จึงเทียบสถานะได้กับ “ปราสาทกรุงกัมพูชประเทศ” กล่าวได้ว่าเป็นปราสาทหินสำคัญประจำพระราชวัง

ภาพที่ 5: ปราสาทปาปวน (บน) แบบสถาปัตยกรรมสันนิษฐานแสดงรูปด้านปราสาทปาปวนโดยนักสำรวจชาวฝรั่งเศส (ล่าง) แสดงแผนผังของปราสาทปาปวน จากผังแสดงให้เห็นว่าอาจจะมีเรือนยอดประธานและยอดบริวารทรงปราสาทรวมเป็น 29 องค์
ปรับปรุงจาก:

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบริบทของปราสาทปาปวน จะเห็นได้ว่าแผนผังของปราสาททางด้านตะวันออก และตะวันตกในส่วนของโคปุระชั้นนอกนั้น จะเห็นโครงสร้างของผนังอาคารที่วางกระหนาบอยู่ด้านข้างของโคปุระกลางที่สันนิษฐานว่าอาจเป็นฐานรากของเรือนยอดของปราสาทได้ แตกต่างไปจากแผนผังของโคปุระชั้นนอกทางด้านทิศเหนือและใต้ที่แผนผังของอาคารที่วางกระหนาบมีขนาดเล็กกว่า และก่อที่บซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลังคาของอาคารในส่วนนี้ควรเป็นหลังคามุขกระสัน ซึ่งหากเป็นเช่นที่สันนิษฐานจะทำให้จำนวนเรือนยอดของปราสาทปาปวนมีรวมทั้งสิ้น 29 ยอดตามที่สันนิษฐานมาข้างต้น ทั้งนี้ ข้อเสนอนี้แตกต่างไปจากแบบสันนิษฐานในภาพที่ 5 ซึ่งสันนิษฐานไว้โดยนักวิชาการชาวฝรั่งเศสเมื่อราวศตวรรษที่ผ่านมา

“ประเด็นที่สาม” คือ “ปราสาทนครหลวงสร้างเสร็จหรือไม่” แม้ว่า พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ฉายผ่านบันทึกการเดินทางระยะทางเสด็จประพาสมณฑลอยุธยา เมื่อปีพ.ศ.2421 และการสำรวจเบื้องต้นพระเจ้าอนงยาเธอพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ ที่มีแนวโน้มจะทรงเชื่อว่าปราสาทนครหลวงสร้างไม่เสร็จ เพราะไม่ปรากฏตัวอาคารสมัยอยุธยาเป็นประธานบนฐานไพทีชั้นบน อีกทั้งยังมีการบูรณปฏิสังขรณ์และการก่อสร้างอาคารใหม่จำนวนหลายหลังทับลงบนรากฐานของโบราณสถานเดิม ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องการสร้างบันไดทางขึ้นที่กล่าวว่า ยังไม่มีการสร้างบันไดแสดงให้เห็นว่าอาคารนั้นก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ อย่างไรก็ตามประเด็นนี้อาจสามารถถกเถียงได้ว่า การสร้างเป็นที่ประทับที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลนั้นยากแก่การดูแลรักษา การสร้างบันไดทางขึ้นอาคารหลายแห่งย่อมเป็นจุดอ่อนในการดูแลรักษาความปลอดภัย เพราะฉะนั้น อาจมีการสร้างบันไดเฉพาะกิจในระหว่างการใช้สอยโดยไม่สร้างบันไดถาวรก็อาจเป็นไปได้ อีกประการหนึ่ง คือ สถาปัตยกรรมแบบเขมรซึ่งเป็นต้นแบบจะเห็นว่าการก่อสร้างบันไดทางขึ้นจะผลึกให้บันไดอยู่ในชุดฐานเพื่อควบคุมเส้นรอบรูปของตัวอาคารให้เป็นเอกภาพ ซึ่งประเด็นดังกล่าวก็อาจเป็นมูลเหตุปัจจัยหนึ่งในการที่ไม่ได้สร้างบันไดถาวรยื่นยาวออกมาจากชุดฐานของตัวอาคาร

อย่างไรก็ตาม หากทบทวนข้อมูลจากเอกสารพรรณนาภูมิสถานซึ่งกล่าวถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งนครหลวงดังที่กล่าวมาข้างต้น ตลอดจนให้ข้อมูลเกี่ยวกับหน้าที่ใช้สอยว่าเป็นที่ประทับร้อนและประทับแรมยามเมื่อเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี และเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีต่างๆ ทั้งพระราชพิธีชิงอัญญา² ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีที่ดำเนินการในเดือน 4 ซึ่งสัมพันธ์กับช่วงเวลาเดินทางไปนมัสการพระพุทธบาทที่จัดในเดือน 4 รวมทั้งพระราชพิธีกว้านข้าวทิพย์ และถวายข้าวยาคุแก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่ดำเนินการในเดือน 10 นอกจากนี้ บางครั้งพระองค์ก็เสด็จมาทางสถลมารคหากว่าไม่มีอุปสรรคทางกายภาพในการเดิน

.....

² “พระราชพิธีอัญญา” หรือ “อัญญา” สันนิษฐานว่า หมายถึง “การสวดอาถรรพ์วิญญู” หรือ “อาถรรพ์วิญญูปริตร” เพื่อสะเดาะเคราะห์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีตรุษหลวงจัดในเดือน 4 ทั้งนี้ ยังพบจารึกอาถรรพ์วิญญูที่วัดชุมพลนิกายารซึ่งเป็นวัดที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง อันแสดงให้เห็นว่าพระราชพิธีดังกล่าวนี้เป็นพระราชพิธีที่สำคัญในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ทาง (Phongsriphan W., 2016: 99) ซึ่งทำให้เป็นที่ทราบแน่ชัดว่า “พระมหาปราสาทพระนครหลวง นั้นสร้างสำเร็จลุล่วงลงและได้ใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ในการเป็นที่ประทับ และการพระราชพิธีอื่นๆ” อย่างไรก็ตาม ต่อมาใช้ในชั้นหลังหมดสถานะของการเป็นที่ประทับแปรพระราชฐานแล้วก็คงได้ยกให้เป็นพุทธสถานตามจารีตธรรมเนียมโบราณที่จะยกนิวาสนสถาน หรือพื้นที่สำคัญให้เป็นพุทธอาณาเขต ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ สันนิษฐานว่าพระมหาปราสาทองค์ประธานย่อมก่อสร้างเป็นอาคารเครื่องไม้ตามจารีตในการสร้างพระราชมณเฑียรที่ประทับของพระมหากษัตริย์อยุธยาได้เสื่อมสภาพลงสิ้น จนทำให้ในชั้นหลังผู้ที่มาพบเห็นสภาพทางกายภาพที่เป็นเพียงพื้นที่ว่างเปล่าและปรักหักพัง จึงเข้าใจว่าปราสาทดังกล่าวนั้นสร้างไม่แล้วเสร็จ อีกทั้งยังมีการก่อสร้างใหม่ที่รบกวนข้อมูลทางโบราณคดีของพื้นที่ลานบนฐานไพทีชั้นบนจนหมดสิ้น

ภาพที่ 6: แบบสถาปัตยกรรมสันนิษฐานรูปแบบพระที่นั่งนครหลวง ซึ่งในเอกสารพรรณนาภูมิสถานฯ กล่าวว่า มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นปราสาทยอดปราศและมิมณฑปอยู่รายรอบ ซึ่งในที่นี้ สันนิษฐานว่าเป็นคำที่ใช้เรียกปราศบบริวารทั้ง 28 องค์ ทั้งนี้ ในการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระมหาปราสาทประธาน สันนิษฐานให้มีรูปทรงที่สัมพันธ์กับเรือนยอดปราสาทเครื่องไม้

7. สรุปผลการศึกษา

จากคำถามในการศึกษา 3 ประเด็น คือ “มูลเหตุและปัจจัยแวดล้อมในการก่อสร้าง” “ปราสาทนครหลวงนั้นได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทองค์ใดที่เมืองพระนคร” และ “ปราสาทนครหลวงสร้างเสร็จหรือไม่” เสนอว่า สาเหตุในการก่อสร้างปราสาทนครหลวงไม่ได้มีสาเหตุจากการมีชัยชนะเหนือกรุงกัมพูชา เนื่องจากไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยใดๆ ยืนยันว่าอยุธยาได้รับชัยชนะ ทว่าสันนิษฐานว่าเป็นการแสดงพระราชอำนาจด้วยพระองค์ได้ปราบดาภิเษกตั้งพระราชวงศ์ใหม่ รวมทั้งอาจจะต้องการแสดงความเชื่อมโยงถึงการสืบสายบรรพบุรุษมาจากเมืองพระนคร ดังมีการกล่าวอ้างถึงในคู่มือทูตตอบในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ทั้งนี้ เสนอว่า “ปราสาทหินในเมืองพระนคร” ที่ควรจะเป็นแรงบันดาลใจในการก่อสร้างปราสาทนครหลวง คือ “ปราสาทปาปวน” เนื่องจากมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในภาพรวม ตลอดจนจำนวนเรือนยอดของพระปรางค์ประธานและพระปรางค์บริวารมีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ ปราสาทปาปวนเป็นปราสาทประจำพระราชวังหลวงแห่งกรุงกัมพูชาจึงสอดคล้องกับการกล่าวอ้างถึง “ปราสาทกรุงกัมพูชา” ที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดเกล้าฯ ให้นายช่างไปถ่ายแบบมาก่อสร้างเป็นพระที่นั่งนครหลวงดังที่ปรากฏในเอกสารพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ

ประเด็นสุดท้าย ในการศึกษาเสนอว่า “พระที่นั่งนครหลวง” มีการก่อสร้างสำเร็จและสามารถใช้สอยอาคารเป็นที่ประทับแรมยามที่พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาทที่เขาสะจัจพันธุคีรีและการพระราชพิธีต่างๆ ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น พรรณนาภูมิสถานฯ นอกจากนี้ ยังสันนิษฐานองค์ปราสาทประธานของพระที่นั่งนครหลวงปราสาทเป็นอาคารเครื่องไม้ตามจารีตการก่อสร้างพระที่นั่งสมัยอยุธยา จึงเสื่อมสภาพลงไปในเวลาต่อมาเมื่อไม่มีการใช้สอยและขาดการบำรุง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีการปรับปรุงก่อสร้างพื้นที่บนลานไฟที่ชั้นบนเป็นโบสถ์ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป ซึ่งเป็นการรบกวนหลักฐานทางโบราณคดี ดังนั้นจึงมีผู้สันนิษฐานว่าพระมหาปราสาทนครหลวงนั้นสร้างไม่แล้วเสร็จ

บรรณานุกรม

- (1999). “Phra raj pongsaowadan krung Siam jak tonchabub khong British Museum Krung London. (In Thai) [Chronicle of Ayutthaya: British Museum edition]”. In Prachum pongsaowadan chabub Kanchanapisek Lem 2. [Historical annual commemorating the Royal jubilee of His Majesty the King Volume 2]. Bangkok: Fine Art Department.
- (1999). “Pra ratchapongsawadan krung Sri Ayutthaya chabab Panchan tanumat (Chuem)”. (In Thai) [Chronicle of Ayutthaya] (Panchan Tanumat (Chuem) edition)” in Prachum pongsaowadan chabub kanchana pisek Lem 3. (in Thai) [Historical annual commemorating the Royal jubilee of His Majesty the King Volume 3]. Bangkok: Fine Art Department.

- Griswold, A.B. and Boribal Buribhan, Luang. (1954). “Sculpture in Peninsular Siam in the Ayuthaya Period” in **Selected Articles from Siam Society Journal**, 2. Bangkok: Siam Society.
- Baker Chris and Phongpaichit Pasuk. (2017). **A History of Ayutthaya: Siam in the Early Modern World**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beth Fouse. (1996). **The Lord of the Golden Tower**. Bangkok: White Lotus.
- Boranburanurak, Phraya, (Porn Dejakupta). (1906). “*Kam sanong pra raj kratu Praya Boran Rajthanin* (in Thai) [Answers to King Chulalongkorn’s questions by Phraya Boran Rajthanin]” in **Prachum pongkawadan chabub kanchanapisek lem 4**. (in Thai) [Historical annual commemorating the Royal jubilee of His Majesty the King Volume 4]. pp. 10-13.
- Chulachomklao, Phrabat Somdet Phra. (1878). “*Raya tang sadet prapat Munton Ayutthaya* (in Thai) [King Chulalongkorn’s travel diary to Ayutthaya County in 1878 A.D.]” in Journal of Fine Art Department. Vol. 10-6 (March 1967) pp. 15-16.
- Chulachomklao, Phrabat Somdet Phra. (1906). “*Phra rat kratu khong Phrabat Somdej Phra Chulachomklao Chao Yuhua va duai phra rat attayasai khong Somdej PhrachaoPrasatthong sung proadklao hai Phraya Boran Ratchathanin* (Porn Dejakupta) *kae tavay tam kwam hen*. (in Thai) [King Chulalongkorn’s questions about King Prasat Thong’s behaviours, answered by Phraya Boran Ratchathanin (Porn Dejakupta)]” in (2542). **Prachum pongkawadan chabub Kanchanapisek lem 2**. (in Thai) [Historical annual commemorating the Royal jubilee of His Majesty the King Volume 2]. Bangkok: Fine Art Department. pp.7-9.
- Diskul Subhadradis, M.C. (1957). “*Buddhist Art in Thailand*” in **Commemoration of Year 2500-Buddhist Era in Thailand**. Bangkok: C. Wanthanathavi.
- Diskul Subhadradis, M.C. (1972). **Art in Thailand: A Brief History**. Bangkok: Krung Siam Press.
- Fine Art Department. (1993). **Prasat Nakorn Luang**. (in Thai). BKK: Fine Art Department.
- Kirdsiri Kreangkrai, Buranaut Isarachai and Weerakul Tawan. (2015). “*Somuttithan bang prakan kiew kab rubbab tang sthapattayakam Pra Mahathat Ayutthaya nai samai mue rak sthapan* (in Thai) [Assumptions about Architectural Form of Phra Sri Rattana Mahathat Ayutthaya in the Early Period]” in **Najua: Architecture, Design and Built Environment**. Vol.29. (January-December 2015). pp. 225-248.

- Smithies, Michael and Na Pombejra, Dhiravat. (2002). *“Instructions Given to the Siamese Envoys Sent to Portygal, 1684”* in *Journal of the Siam Society*, 90.1 & 2. p.125-135.
- Pantian Panida and other. (1991). **Report on Excavation and architectural study of Prasat Nakorn Luang, Ampore Nakorn Luang, Pranakorn Sri Ayutthaya Province.** BKK: Surasak Korsang.
- Phongsriphan, Winai, ed. (2016). **Ayothaya Sri Ram Thep Nakhon Bovorn Dvaravati. vol. 1.** Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Phongsriphan, Winai, ed. (2016). **Ayothaya Sri Ram Thep Nakhon Bovorn Dvaravati. vol. 2.** Bangkok: The Thailand Research Fund.